

Advies over de monitoring van grauwe gors in het project 'Voor grauwe gorzen van morgen'

Adviesnummer:	<u>INBO.A.3648</u>
Auteur(s):	Luc De Bruyn, Hans Van Calster
Contact:	Niko Boone (niko.boone@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail op datum van 12 februari 2018
Geadresseerden:	Vlaamse Landmaatschappij Dienst Beheerovereenkomsten T.a.v. Wouter Rombouts Gulden Vlieslaan 72 1060 Brussel wouter.rombouts@VLM.be
Cc:	Vlaamse Landmaatschappij Dirk Van Gijsegem (Dirk.VanGijsegem@vlm.be)

Dr. Maurice Hoffmann
Administrateur-generaal wnd.

Aanleiding

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) kreeg de vraag om een project op te zetten voor het afsluiten van beheerovereenkomsten gericht op het behoud van de laatste populaties grauwe gors. De VLM stelde hiervoor een projectplan op. Aan het project is een monitoringsluik verbonden. Dat is vooral van belang voor de optimalisatie van de beheerovereenkomsten en de testmaatregelen.

Vraag

1. Vertoont het onderzoek via zenderwerk- en kleurringen en via actieve nestdetectie- en bescherming van grauwe gors overlap met actueel onderzoek van het INBO?
2. Voert het INBO broedbiologisch onderzoek uit naar de grauwe gors?
3. Hoe schat het INBO het onderzoeksopzet, de doelen en de methodiek van deze projectmatige aanpak in? Kunnen deze een meerwaarde betekenen voor kennis en inzichten in functie van soortbescherming enerzijds en voor concrete bescherming van actuele relictpopulaties anderzijds?

Toelichting

1 Overlap met INBO-onderzoek

Het voorziene onderzoek in het project 'Voor grauwe gorzen van morgen' overlapt niet met actueel INBO-onderzoek. Het INBO voert momenteel geen onderzoek uit naar de effectiviteit van beheermaatregelen op het broedsucces en overleving van grauwe gors. De problematiek past echter volledig binnen het onderzoekskader van het INBO rond populatie-ecologie van (vogel)soorten.

2 Project 'Voor grauwe gorzen van morgen'

2.1 Opmerkingen bij addendum projectfiche

In het addendum bij de projectfiche worden twee luiken behandeld. Een **eerste aspect** is detectie van de nesten van grauwe gors om ze te kunnen beschermen bij maaien of het oogsten van de gewassen waarin het nest zich bevindt (bescherming tegen 'ecologische vallen'). Het **tweede aspect** betreft het zenderen (radiotelemetrie) en kleurringen van juvenielen in het nest. De bedoeling hiervan is om een beter inzicht te krijgen in de overleving van juvenielen, met name in de meest kritische stadia in de periode na het uitvliegen (hypothese vergrijzende populatie).

Nieuwe kennis en inzicht in de populatiedynamiek is zeker nodig voor duurzame bescherming van de populatie op lange termijn. Anderzijds zijn er, gezien de precare actuele situatie van de soort en de recente sterke daling van de populatiegrootte, op het terrein onmiddellijke acties nodig om de relictpopulaties te beschermen. In de volgende paragrafen schatten we beide aspecten voor de nestdetectie, broedvogelmonitoring en nestbescherming (2.1.1) en voor de zending en kleurringen (2.1.2) in.

Omdat het in de vraagstelling niet helemaal duidelijk is hoe breed we de vraag 'kennis en inzicht voor soortbescherming' moeten interpreteren (i.e. in de projectfiche zelf wordt een breed kader geschetst), geven we in 2.1.3 aan in hoeverre het voorstel toelaat om een

antwoord te geven op de vraag of de beheerovereenkomsten (of aanverwante acties) effectief zijn voor het in stand houden van de populatie(s) grauwe gors.

2.1.1 Nestdetectie, broedvogelmonitoring en nestbescherming

De monitoring voorziet in een detectie van de nesten van grauwe gors door een combinatie van kartering van territoria en intensieve observatie vanop afstand van de vrouwtjes om een meer precieze lokalisatie van de nesten toe te laten. Het uiteindelijke doel hiervan is om de nesten tijdig te detecteren zodat ze beschermd kunnen worden tegen maaien of oogsten van de gewassen waarin ze broeden (bescherming tegen 'ecologische vallen'). In het project zijn middelen voorzien om de nesten te beschermen en om landbouwers te vergoeden.

In het addendum staat dat bij eerder onderzoek in 2016 op 20 van de 80 gecontroleerde percelen een territorium vastgesteld was. Door een gebrek aan professionele opvolging konden hiervan slechts 5 nesten beschermd worden. Het huidig project wil dit verhelpen door een actieve professionele opvolging tussen 15 mei en 1 juli gevolgd door het met alle stakeholders doorlopen van het protocol nestbescherming. De beschreven aanpak waarbij gebiedsdekkend een kartering van territoria en precieze plaatsbepaling van de nesten gebeurt om deze vervolgens te beschermen, lijkt, samen met de overige acties, de meest geschikte methode om op korte termijn de overlevingskansen van de relictpopulaties van grauwe gors in Vlaanderen op te krikken.

2.1.2 Kleurringen en radiotelemetrie

De Werkgroep Grauwe Gors (WGG) heeft als hypothese dat de populatie grauwe gors vergrijst. Het kleurringen en zenderen van jongen op het nest kan daar meer inzicht in geven.

In de projectomschrijving wordt aangegeven dat jonge vogels zullen gezenderd worden om hun habitatgebruik in kaart te brengen tijdens de ruiperiode (augustus - oktober). Er wordt voorzien om 8 tot 10 jongen van een zender te voorzien. Het aantal gezenderde vogels is laag, maar gezien het opvolgen van de dieren op het terrein zeer arbeidsintensief is, is dit niet uitzonderlijk voor dergelijke studies. Deze werkwijze zal wel enkel een ruwe aanduiding kunnen geven over het habitatgebruik.

Door te traceren waar de jonge vogels zitten, kan de mortaliteit tijdens de ruiperiode ingeschat worden en kunnen doodsoorzaken (zie hypothese vergrijzende populatie) achterhaald worden. Door het kleine aantal vogels zal ook hier het resultaat enkel een ruwe indicatie geven waar een grote onzekerheid op zit. Stochastische processen (bv. predatie, toevallige nestverstoring of slechte weersomstandigheden) zullen immers een grote invloed hebben op de resultaten. De resultaten zullen dus met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden door soortexperts en zoveel mogelijk gezien worden in functie van de lokatiespecifieke context. Het herhaaldelijk (simultaan) tellen van de verschillende ruigroepen zou mogelijk een beter resultaat kunnen opleveren van de lokale overleving, maar botst wellicht op praktische moeilijkheden en zou verstoring kunnen veroorzaken tijdens dit zeer kwetsbare levensstadium.

De uitvoerders van het project stellen dat het kleurringen van jongen op het nest antwoord zal geven op volgende vragen:

- Hoeveel gekleurde jongen worden in de winter teruggezien?
- Komen in de daaropvolgende broedseizoenen jonge vogels effectief tot broeden?
- Welke mobiliteit bestaat er tussen verschillende (en ruimtelijk afgescheiden) kernpopulaties? Worden vogels geboren in het ene gebied teruggevonden als broedvogel of als wintergast in een ander kerngebied?

Hoewel het ringen van de jonge vogels in het nest inderdaad een antwoord zou kunnen bieden op de hoger gestelde vragen, is het vooropgestelde aantal van 20-25 gemerkte exemplaren te laag om tot een statistisch onderbouwde uitspraak te komen. Indien men

bijvoorbeeld veronderstelt dat de helft overleeft tot mei van het daaropvolgende jaar, heeft men met 25 exemplaren een 95% betrouwbaarheidsinterval van 30% tot 70%. Door informatie over de verschillende jaren samen te nemen, kan je een betrouwbaarder beeld krijgen. Omwille van kwetsbaarheid en voorzorgsprincipe is het echter af te raden om de steekproefgrootte verder op te drijven door de jongen van nagenoeg alle nesten te ringen.

Tijdens de winter, wanneer de groepen geclusterd zitten, zullen professionele medewerkers drie controles uitvoeren. Aanvullend zal de aanwezigheid van gekleurde vogels met cameravallen en lokvoedsel, en door terreinbezoeken van vrijwilligers nagegaan worden. Het is echter niet duidelijk hoe dit laatste georganiseerd zal worden. Gaat het om toevallige of gestructureerde waarnemingen? De zoekinspanning verhogen kan in elk geval de kans op terugmeldingen verhogen en daarmee ook de effectiviteit van de onderzoeksinspanning.

2.1.3 Effectiviteit van de beheerovereenkomsten

De drie meest urgente zaken voor de bescherming van populaties grauwe gors zijn: nestbescherming, jongenoverleving en voedselsituatie. De beheerovereenkomsten spelen hier op in door veilige nestgelegenheden te voorzien, het voedselaanbod te verhogen en/of dekking te bieden. De monitoring zoals geschetst in het addendum is vooral in functie van de nestbescherming en jongenoverleving van de lokale relictpopulatie. Ze is er niet op gericht om de effectiviteit van beheerovereenkomsten te onderzoeken.

Om de effectiviteit van beheerovereenkomsten en aanverwante activiteiten op de langetermijnoverleving van de soort in Vlaanderen na te gaan, is meer doorgedreven onderzoek nodig. Er zijn dan gegevens nodig die toelaten de kans in te schatten dat een individu van de soort langer dan een bepaalde tijd overleeft in de verschillende situaties die zich voordoen op het terrein. Belangrijke stadia in de populatie-ecologie van de grauwe gors zijn: 1) broedsucces (aantal uitvliegende jongen, al of niet tweede legsel), 2) zomeroverleving (o.a. overleving van de jongen tijdens de ruiperiode), 3) winteroverleving (beschikbaarheid van wintervoedsel en overleving tijdens de winterperiode), 4) 'hungry gap' (overleving van maart tot eind mei), 5) vestiging van (nieuwe) broedparen.

Onderzoek naar broedsucces

Dit aspect is niet voorzien in het projectvoorstel. Nestmortaliteit ten gevolge van landbouwactiviteiten (maaieren, oogsten, klepelen ...) is gemakkelijk in te schatten vermits een nest dan volledig verloren is. Schatten van reproductief succes door andere factoren is moeilijker en kan habitatspecifiek zijn. Om een goede inschatting te krijgen is het nodig om genoeg nesten in de verschillende teelten (erwt, luzerne, gemengde grasstroken, graan ...) op te volgen.

Het project voorziet een broedvogelkartering waarna nesten worden opgespoord. Om meer inzicht te bieden in broedsucces is het nodig om individuele nesten op te volgen. Dit houdt de lokalisatie van het nest (met GPS-gegevens) in en het opvolgen van het aantal uitvliegende jongen (uitvliegsucces). Daarnaast bieden ook het aantal gelegde eieren en het nagaan van de oorzaak van (gedeeltelijk) falen van een legsel (bv. sterfte door te weinig voedsel of predatie) waardevolle informatie. Een moeilijkheid daarbij is de kwetsbaarheid van de nesten. Benaderen van een nest verhoogt de kans op het aantrekken van predators en vereist daarom het volgen van een protocol door de betrokken onderzoekers.

Uit de literatuur blijkt dat het produceren van een tweede legsel door de ouderdieren een belangrijke factor is (Setchfield *et al.*, 2012). Opvolgen of een broedpaar een tweede legsel kan produceren (en het broedsucces hiervan) is dus een belangrijke factor voor het bepalen van het totale broedsucces. Om de broedparen te kunnen herkennen, is het aangewezen om tijdens de winter (niet gemerkte) vogels te vangen en van kleuringen te voorzien.

Zomeroverleving

Via het kleurringen van de juvenielen kan het project bijdragen aan onderzoek naar de zomeroverleving (zie 2.1.2).

Winteroverlevering

Via het kleurringen van de juvenielen kan het project bijdragen aan onderzoek naar de winteroverleving (zie 2.1.2). Het bijkomend kleurringen van adulte ongemerkte vogels in de winter kan ook meer informatie verschaffen over de uitwisseling met populaties uit naburige gebieden. In hetzelfde gebied van dit project loopt al op kleine schaal een kleurringproject door WGG in samenwerking met erkende ringers. Door vogels te ringen in de winter kan er mogelijk een inschatting gemaakt worden over het aandeel overwinterende vogels dat lokaal geboren is, over hoeveel er ter plaatse blijven na de winter en hoeveel er wegtrekken en/of nieuw bijkomen. Om een beter zicht te krijgen op het voedselaanbod tijdens het winterhalfjaar is het nodig om na te gaan of de ingezaaide voedselgewassen effectief gebruikt worden. Om hiervan een onderbouwde inschatting te kunnen maken, zal het nodig zijn dat er regelmatig (bv. tweewekelijks) een simultaantelling gebeurt van de aanwezigheid van grauwe gorzen op de voedselplots. Een inschatting van de zaadzetting (zoals vooropgesteld in de projectomschrijving) zal daarbij een verklaring kunnen bieden waarom bepaalde voedselplots al dan niet gebruikt worden. Dit kan aangevuld worden met telemetrisch onderzoek.

Hungry gap

Ten slotte wordt in de projectomschrijving aangegeven dat een belangrijke periode in het jaar de overbrugging van de 'hungry gap' tussen maart en eind mei is. De monitoring van de gekleurringen van juvenielen kan meer inzicht geven in deze fase.

2.2 Opmerkingen bij projectfiche zelf

- Onder doelstellingen staat vermeld dat naast effecten op grauwe gors nog een set andere akkersoorten (zoals patrijs, veldleeuwerik en haas) nauwgezet zullen geëvalueerd worden.
- Onder kennisopbouw staat vermeld:
 - o Het broedsucces van grauwe gors en andere akkervogelsoorten is een belangrijke indicator.
 - o De opkomst van ingezaaide gewassen (dichtheid, zaadzetting) en de biomassa aan stapelvoedsel in de zomer zal opgevolgd worden.
- Onder monitoring staat:
 - o Er zal in de Leemstreek een inventarisatie gebeuren van alle broedvogels in, rondom en tussen de vier projectzones.
 - o Er zal een controle plaatsvinden van elke specifieke maatregel op mogelijke broedgevallen.
 - o Bij effectief broeden in percelen of stroken onder beheersovereenkomsten zal o.a. nestlokalisering en onderzoek naar broedsucces, habitatgebruik en gedragsecologie plaatsvinden.
 - o De focus van de inventarisatie en de monitoring ligt bij grauwe gors, maar ook patrijs, veldleeuwerik, gele kwikstaart en grauwe kiekendief worden meegenomen.
 - o Doorheen de ganse projectperiode zullen kieming en opkomst van het ingezaaide gewas opgevolgd worden en zullen de structuur en de dichtheid ervan afgetoetst worden aan de noden.

Van geen enkel van de opgesomde acties is opgegeven hoe dit zal gebeuren. In de bijgevoegde time sheets staat enkel wanneer welke acties zullen uitgevoerd worden. De opzet is zeer ambitieus en arbeidsintensief. Om deze acties te beoordelen ontbreekt

informatie over de methode en de inzet en timing van VTE's om de totale planning te realiseren.

Het is ook belangrijk dat de verzamelde gegevens gestructureerd worden opgeslagen, geanalyseerd en geïnterpreteerd. In de fiche wordt hiervoor echter geen tijd voorzien.

Conclusie

1. Het voorziene onderzoek in het project 'Voor grauwe gorzen van morgen' overlapt niet met actueel INBO-onderzoek.

2. Het INBO voert momenteel geen onderzoek uit naar de effectiviteit van beheermaatregelen op het broedsucces en overleving van grauwe gors. De problematiek past echter wel volledig binnen het onderzoekskader van het INBO rond populatie-ecologie van (vogel)soorten.

3. De voorgestelde acties voor nestdetectie en bescherming zijn, samen met de gerichtere inzet van de beheerovereenkomsten, de best mogelijke opties om op korte termijn de relictpopulaties van grauwe gors te stabiliseren en de negatieve trend om te keren.

De voorziene inspanningen voor zending en kleurringen van juvenielen zijn onvoldoende om al na één jaar een goed zicht te hebben op de mogelijke doodsoorzaken en de kans op overleving in de rui- en winterperiode. Door het samenvoegen van gegevens van meerdere jaren zal mogelijk al een beter beeld kunnen bekomen worden.

Voor een duurzaam behoud in Vlaanderen op lange termijn is bijkomend onderzoek en monitoring nodig en moet bestaande kennis beter ontsloten worden.

Referenties

Setchfield R.P., Mucklow C., Davey A., Bradter U.T.E., Anderson G.Q.A. (2012). An agri-environment option boosts productivity of Corn Buntings *Emberiza calandra* in the UK. *Ibis* 154(2):235-247.